

tweedaagse zomercursus **Evolutie in de klas**
Universiteit Gent
Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN)

21 augustus 2008

Altruïsme vanuit een evolutionair perspectief

Johan Mertens

Vakgroep biologie
Ledeganckstraat 35, 9000 Gent

Johan.mertens@UGent.be

Waarover gaat het?

We zijn allemaal goed, maar er zijn grenzen

Wie geeft me 1 €?

Wie geeft me 1000 €?

Wat is **altruïsme** en hoe is het geëvolueerd in het kader van de
“survival of the fittest”?

Essentiële stappen

- van solitair naar **sociaal** (en geslachtsverschillen)
  - **polymorfe kenmerken** en evolutionair stabiele strategieën (**ESS**)
  - **win-win operaties**
  - ontwikkeling van **geheugen**
  - ontwikkeling van **reputatie, taal, angst en individualiteit**
- (- naar historische tijden)

Van solitair naar sociaal

voordelen van sociaal leven:

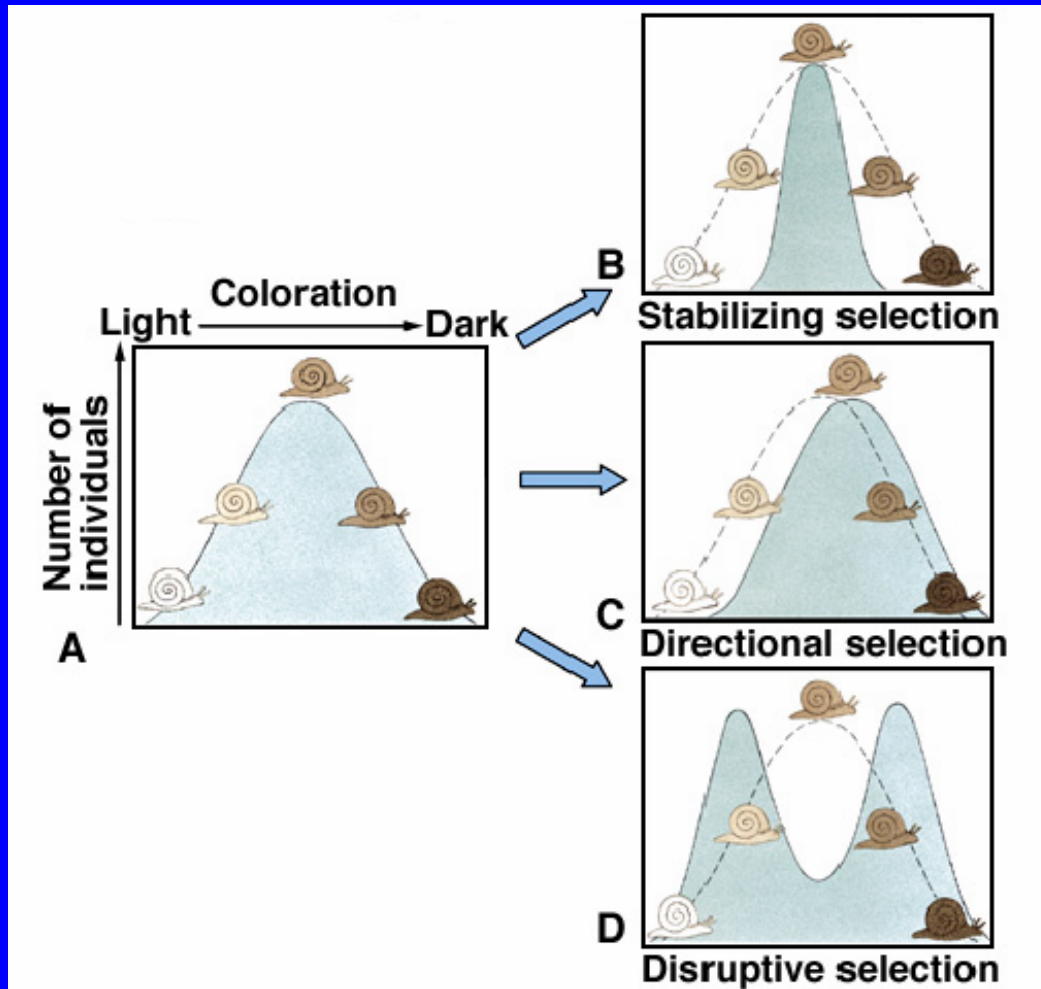
- 1 gevaar vermijden
- 2 proviand bemachtigen

evolutionair stabiele strategieën (ESS) en evolutie

1 (gedrags-) polymorfisme

2 erfelijke basis: frequentieafhankelijke selectie i.f.v. omgeving

win-win operaties

- “ik krab jouw rug als jij de mijne krabt”

“dilemma van de gevangene”

nu helpt individu A indiv. B, als
later B ind. A zal helpen

de **vertragingsfactor** (vandaag krijgen, morgen geven) opent
de weg naar **bedriegen**: spel in functie van speler A.

- als spelers elkaar slechts éénmaal ontmoeten: geen E.S.S

- als spelers elkaar **voldoende ontmoeten**:

"lik op stuk" strategie ("tit for tat")
is **ESS** in een **samenleving**

Trivers

verwantschapsselectie ('kin selection')

(= genetisch egoïsme)

- 'broederliefde'

- begrip **fitness**: **directe + indirecte fitness**

aandeel eigen genen (%) in de volgende generatie van
een **populatie**

$rB - C > 0$ of $rB > C$ (regel van Hamilton)

r: verwantschapscoëfficiënt

B: baten

C: kosten

- de weg naar families

- inteelt vermijden

verwantschapselectie

- 'broederliefde'
- de weg naar families

coöperatieve broedzorg: participeren in zorg voor andermans jongen

bepierkingstheorie: thuisblijven levert profijt

- 1 later overname territorium en broeden
- 2 opdoen ervaring door helpen
- 3 toename inclusieve fitness door indirecte fitness

“eigen volk eerst”

- inteelt vermijden

verwantschapselectie

- ‘broederliefde’
- de weg naar families
- inteelt vermijden

bij socialiserende dieren: ene geslacht blijft, andere gaat weg
gevolg: **meer verwantschapselectie onder het sedentair geslacht**

incest

“politiek voor mannen”

gemeenschap

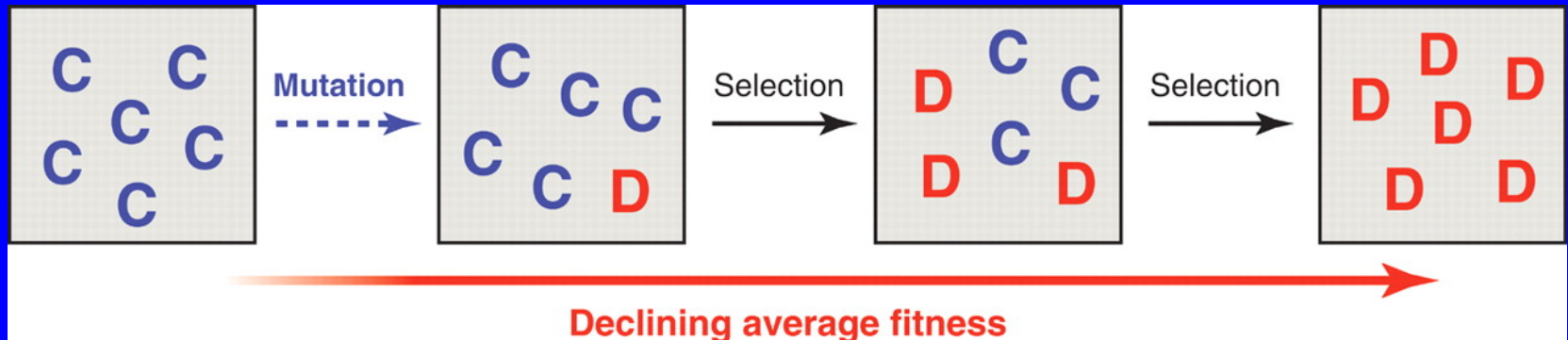
verwanten + niet verwanten

resultaat van groepsleven:
veiligheid en proviand
door ervaring

Dit is het uitgangspunt voor het weerleggen van de foute stelling:

Natuurlijke selectie bevordert egotripperij (D) ten koste van coöperatie (C):
want D hogere fitness

directe wederkerigheid

'tit-for-tat' of **dilemma van de gevangene** (Trivers)

katalysator voor coöperatie in onbetrouwbare gemeenschap

nadeel: - geen foutcorrectie
- houdt geen rekening met misverstanden,
zwakheden of nalatigheden

'win-blijf, verlies-wissel' strategie ('herhaald dilemma van de gevangene')

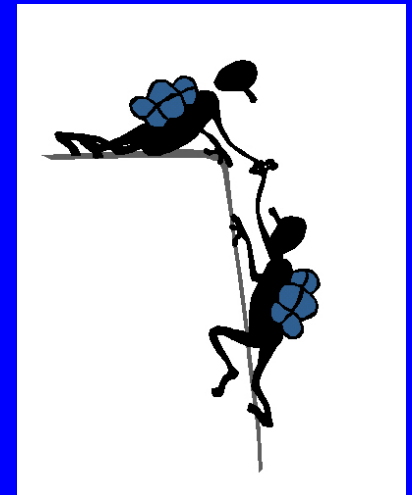
katalysator voor meer coöperatie in betrouwbare gemeenschap

'tit-for-tat' in lange reeksen speelbaar

ontwikkeling van **geheugen**

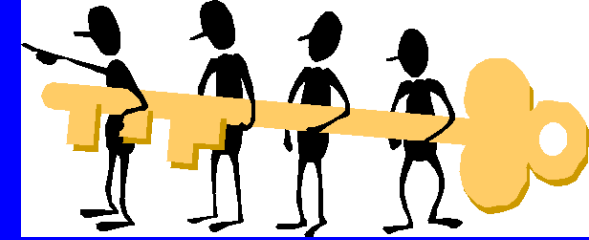
de weg naar **vriendschap**

partners: - zakenwereld
- huwelijken

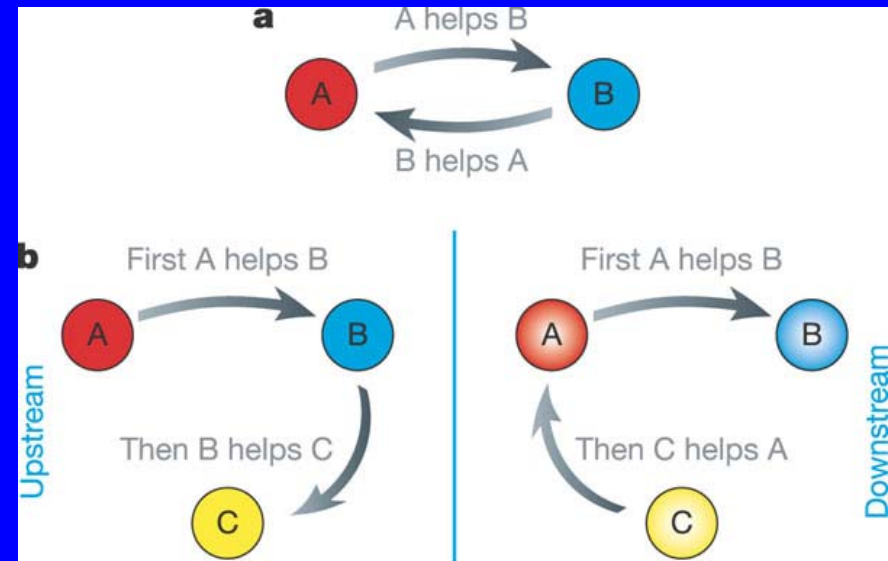
indirecte wederkerigheid

“ik help jou en een andere helpt mij”

steunt op:

- uitbouwen van **reputatie**
- **cognitieve vermogens**
- **informatieoverdracht**
(inclusief taal en roddels)

interacties zijn **openbaar** met **nabestaanden** als toeschouwers
(**waarneming**) in een **dynamisch sociaal netwerk**

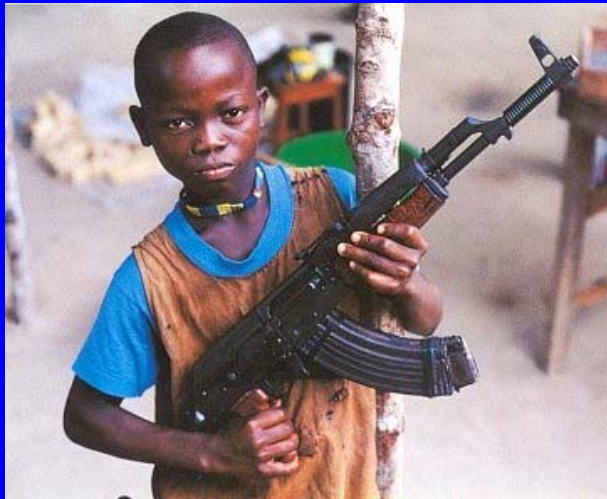
gevolg: hoe meer behulpzaam, hoe meer geholpen

meer theoretische modellen dan terreinonderzoek

evolutie naar:

- sociale en morele normen (goed en kwaad) die cultuurgebonden zijn
- empathie
- strategisch denken

coalitievorming,
maar ook manipulatie en verraad

angst

- essentieel om voortijdige dood te voorkomen
  - individuele angst
  - groepsangst
- **N-gestuurde populaties**
  - hoog % van de populatie verdwijnt
  - angst minder ontwikkeld

“betalen de predatorkost door predator te voeden”

- **μ -gestuurde populaties**
  - **schrikrespons; angst ecologie**
  - toename predatordensiteit $\neq$ evenredige afname prooidensiteit
  - **voortplantingsonderdrukking**

“zetten predator betaald door aangepast foerageren en lage vruchtbaarheid”

‘time-out’ en vogelvrij

individualiteit (niet alleen bij mensen)

- bereidheid om **risico's** te nemen variabel (aanleg en milieu: adaptieve selectie)

kortere levensduur (snelle voortplanting):

minder angst, meer stoutmoedig

langere levensduur (uitgestelde voortplanting):

meer angst, meer voorzichtig en behoudsgezind

- **polymorfe populaties** (ESS):

frequentiedistributie van verschillende strategieën
in de populatie.

populaties met hoge angstfrequentie
(groepsangst)

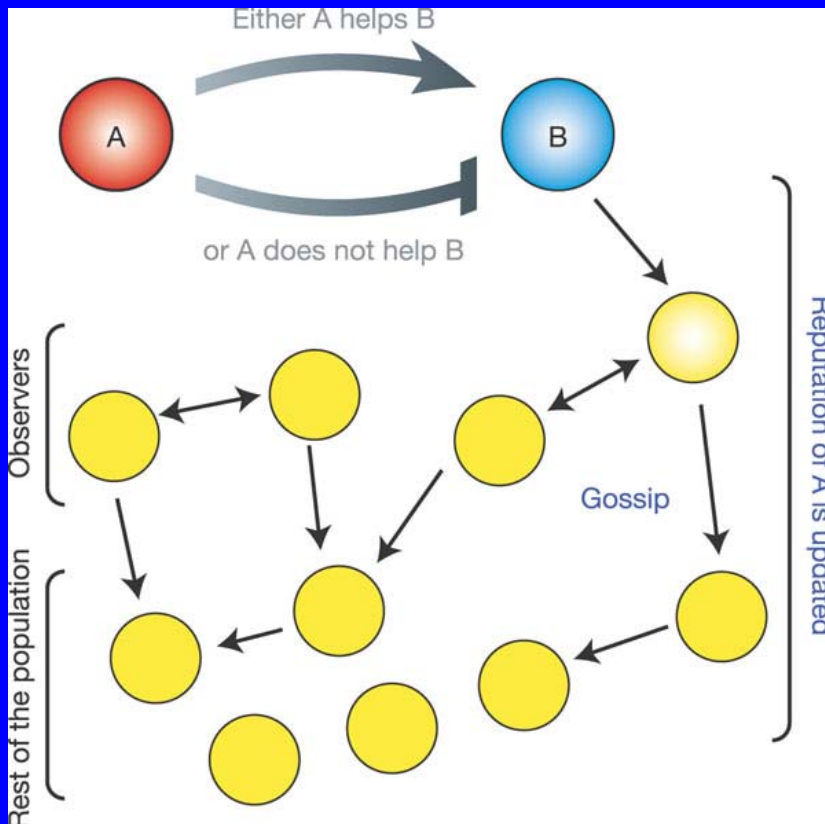
populaties met lage angstfrequentie

gemengde coalities mogelijk met:

onvoorwaardelijke strategie (vast) of
voorwaardelijke strategie van een **discriminerende speler**
op basis van **ervaring** uit het verleden met medespeler

gevolg: hulp wordt gekanaliseerd naar helpers

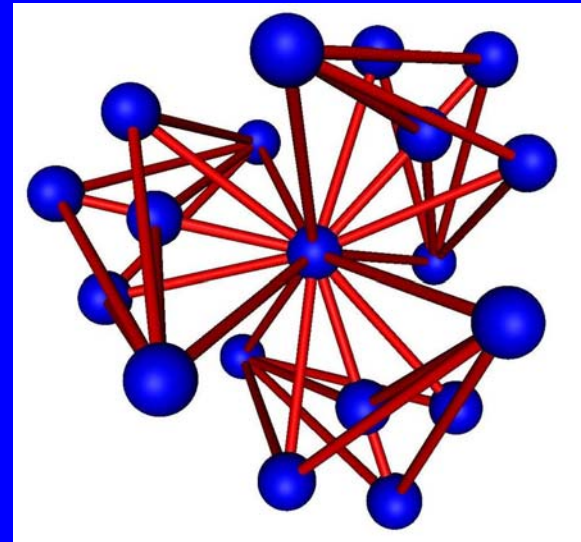

netwerkwederkerigheid

populaties zijn heterogeen (clusters)
gevolg: **sociale netwerken**

ontwikkeling **evolutionaire diagramtheorie**

netwerkclusters van **coöperatoren** ontstaan tussen egotrippers met **netwerkwederkerigheid**

discriminerende strategie:

scoreafhankelijk (verdiensite van medespeler telt)

onstabiel systeem:

in een populatie **discriminatoren** kunnen **onvoorwaardelijke coöperatoren** toenemen en **invasies van egotrippers** veroorzaken

als gevolg van verschil tussen:

egoïsten: enkel bekommerd om eigen score (reputatie)

altruïsten: enkel bekommerd om belangen van medespelers
(steunend op wederkerigheid)

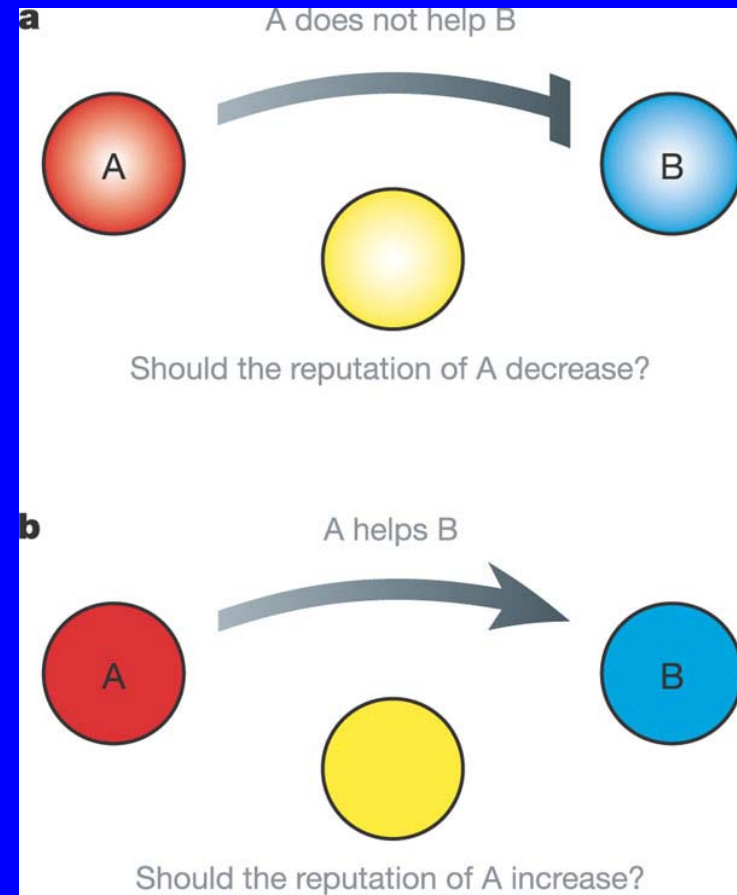
doch resultaat gelijk: hulp wordt geboden

basissystemen voor de **morele beoordeling** van de medespeler

- 1ste orde: medespeler heeft hulp geboden (**goed**) of niet (**kwaad**)
indien kwaad: hulp weigeren
gevolg:
  - speler wordt zelf 'kwaad' en niet meer geholpen
  - dus men betaalt een prijs voor bestraffing: sociaal dilemma

- 2de orde: introductie van **gerechtvaardigde en ongerechtvaardigde ontrouw**

“hulp weigeren aan een slechte medespeler (met lage score) is niet negatief (voor eigen score)”

- 3de orde:

brengt bovenop score van medespeler ook score van donor in rekening

'een slecht individu dat hulp weigert aan een slechte medespeler blijft slecht'

- hogere orden: complex

fouten in perceptie kunnen coöperatie ondermijnen:

gevaar van roddelpraat (**co-evolutie van taal en coöperatie**)

voorbeeld: beoordelingsregel "mijden":

'iedereen wordt slecht die een slechte medespeler ontmoet'

en varianten:

(**'een slechte goed behandelen is slecht'**: collaboratie)

(**'een slechte slecht behandelen is goed'**: doodstraf)

populatiestructuur

‘random drift’ in kleine groepen belangrijk (jagerverzamelaars)

egotripper heeft hogere fitness dan coöperator, maar

groep egotrippers heeft lagere fitness dan groep coöperatoren

groepselectie

als populatie opgedeeld is in groepen met coöperatie

dan selectie door competitie op 2 niveaus

individueel: egotrippers versus coöperatoren

groep: groepen egotrippers versus groepen coöperatoren

veel (verouderde) controversiële theorieën

selectie voor:

groepsvruchtbaarheid

levensvatbaarheid van de groep

Conclusie: natuurlijke coöperatie

- uitgaande van de 5 mechanismen voor evolutie van coöperatie, kan tot de voorwaarden gekomen worden voor **evolutie van altruïsme tot ESS**
- evolutie is constructief t.g.v. coöperatie: nieuwe **organisatieniveaus** ontstaan uit samenwerking op een lager niveau
- coöperatie leidt tot **specialisatie** en **differentiatie**

natuurlijke coöperatie:

samenleven kan ontstaan uit competitie;
een **fundamenteel principe van evolutie**
naast mutatie en natuurlijke selectie

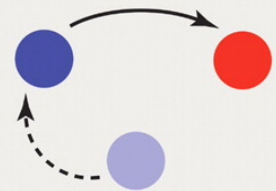
Kin selection

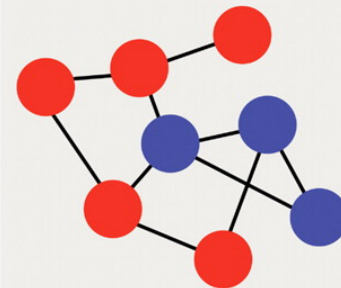
Direct reciprocity

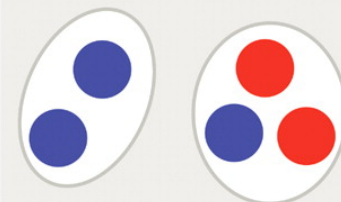
Indirect reciprocity

Network reciprocity

Group selection

Dank voor de aandacht

Bij
Academia Press
of
Story-Scientia™
Sint Kwintensberg 87
9000 Gent

